

Olympiáda ľudských práv

23. ročník, školský rok 2020/2021

Krajské kolo – dištančné – 11.2.2021

Kategória: Stredné školy

Tézy pre ústnu časť – prípravu videozáznamu

1. Venujte pozornosť inštrukciám pre riešenie téz a prípravu videozáznamu v súlade s Propozíciami 23. r. OLP z 27.11.20 → Krajské kolá → Dištančná verzia → bod 2.4.
2. Pripravte sa na riešenie téz (podľa úspešnosti v teste Vám bude pridelená jedna z téz).

Skratky v texte:

EÚ: Európska únia; NR SR: Národná rada Slovenskej republiky; OSN: Organizácia Spojených národov; SR: Slovenská republika; VDLP: Všeobecná deklarácia ľudských práv; USA: Spojené štáty americké; ÚS SR: Ústavný súd Slovenskej republiky

1. TÉZA

V roku 2020 sme si pripomenuli 75. výročie založenia Organizácie Spojených národov a ratifikácie Charty OSN z roku 1945. Následne za chartou, v roku 1948, prijalo Valné zhromaždenie OSN iný zásadný, hoci nie právne záväzný dokument pod názvom Všeobecná deklarácia ľudských práv (angl.: Universal Declaration of Human Rights; franc.: Déclaration universelle des droits de l'homme). Odborný diskurz často pomenúva a analyzuje **univerzálnosť ľudských práv**.

Uvažujte a vysvetľujte, čo vyjadruje pojem univerzálnosť ľudských práv. – Spomeňte si na začiatok preambuly VDLP („Pretože uznanie prirodzenej dôstojnosti a rovných a neodňateľných práv všetkých členov ľudskej rodiny je základom slobody, spravodlivosti a mieru vo svete...“), ktorá je obsiahnutá takmer vo všetkých ľudskoprávných dohovoroch OSN.

S ľudskými právami sa spájajú aj iné dôležité prívlastky alebo charakteristiky. Poznáte ich? Súvisia navzájom? Ak si myslíte, že súvisia, uveďte aspoň jeden príklad a vysvetlite podstatu. Ak si myslíte, že nesúvisia, vysvetlite, prečo.

2. TÉZA

Politické zriadenie, v ktorom žijeme, sa nazýva **demokracia**. Slovo pochádza z gréčtiny a znamená vládu (moc, suverenitu) ľudu. Podľa čl. 1, odseku 1 Ústavy Slovenskej republiky je naša republika **demokratický a právny štát**. Princíp vlády alebo suverenity ľudu ako celku je vyjadrený v čl. 2,

odseku 1 ústavy, podľa ktorého štátna moc pochádza od občanov. Druhá hlava našej ústavy má názov Základné práva a slobody.

Vysvetlite hlavné znaky modernej európskej demokracie, ktoré nadobudla najmä po 2. svetovej vojne a osobitne v krajinách strednej a východnej Európy po roku 1989. Popíšte najmä vzťah demokracie, právneho štátu a ľudských práv. Uvažujte o konkrétnych prejavoch problematického chápania a naplňania tohto vzťahu. Uvedte a popíšte aspoň jeden príklad ako aj spôsob/y nápravy.

Využite svoje poznatky o pomeroch v Československu pred rokom 1990 a súčasnej demokracii v SR. Porovnajte tieto obdobia a zhodnoťte najdôležitejšie rozdiely v realizácii vybraných ľudských práv.

3. TÉZA

Referendum o vystúpení z Európskej únie, ktoré sa uskutočnilo v Spojenom kráľovstve Veľkej Británie a Severného Írska v júni 2016 (pri účasti 72% oprávnených voličiek a voličov bolo 52% za „brexit“ a 48% za zotrvanie) bolo po zložitom procese zavŕšené dohodou Európskej únie a odstupujúcej krajiny na prelome rokov 2020 – 2021. Bohaté skúsenosti s rôznymi referendumami má nielen Európska únia ale aj Slovenská republika.

Aké poučenia je možné vyvodiť z britského referenda a ďalších obdobných aktivít na európskej pôde a na Slovensku? Aké sú výhody a nevýhody priamej demokracie?

Je možné priamu demokraciu zneužiť v neprospech demokracie? Ak odpovedáte kladne, uveďte príklad a vysvetlite, či jestvujú prostriedky prevencie alebo eliminácie zneužitia demokracie demokratickými alebo nedemokratickými nástrojmi. Ak odpovedáte záporne, vysvetlite a argumentačne podprite svoje stanovisko.

4. TÉZA

Výsledky parlamentných volieb na Slovensku v roku 2020 potvrdili a rôzne zisťovania naďalej potvrdzujú, že dlhšie obdobie si pomerne stabilnú podporu voličstva zachováva politická strana, ktorú politologická aj žurnalistická obec označuje ako **politický extrém**. Strana sa opakovane dostala do Národnej rady SR (2016, 2020), rastie počet jej poslancov v komunálnej politike (2010, 2014, 2018), získala vedenie jednej zo žúp (2013 – 2017), má dvoch reprezentantov v Európskom parlamente (obdobie 2019 – 2024). Táto strana zaznamenáva pozornosť a podporu aj u stredoškolskej mládeže.

Čo považujete za určujúce znaky politického extrémizmu? Je bežným sprievodným „produktom“ politických zriadení vrátane demokracie? Predstavuje alebo nepredstavuje riziká pre demokratický politický systém a jednotlivých ľudí? Je namieste koncept brániacej sa demokracie?

V čom tkvie, podľa Vašich vedomostí a skúseností, popularita konkrétnej politickej strany a jej lídra, osobitne medzi stredoškolskou mládežou v SR? Je potrebné robiť medzi mládežou ale aj dospelou populáciou nejaké opatrenia na zamedzenie ich vplyvu? Ak áno, vysvetlite prečo, aké opatrenia a kto ich má robiť. Ak odpovedáte „nie“, vysvetlite prečo.

5. TÉZA

Slovenskú republiku ťaží pretrvávajúca **segregácia rómskych detí** a čelí tak hrozbe žaloby zo strany Súdneho dvora EÚ. Európska komisia zaslala v októbri 2019 Slovensku ultimátum. Vyslovila výhrady: *v špeciálnych školách je neprimeraný podiel rómskych detí; v hlavnom vzdelávacom prúde sú umiestňované do výhradne rómskych tried alebo škôl, teda sú marginalizované* a žiadala nápravu. K účinným opatreniam vyzýva aj Európska komisia proti rasizmu a intolerancii (ECRI) vo svojej monitorovacej správe zverejnenej v decembri 2020.

Nekrívajú však len štátne politiky. Eurobarometer z roku 2019 ukázal, že respondenti a respondentky zo SR nevnímajú diskrimináciu voči mnohým skupinám ako problém alebo tému.

Aké špeciálne vzdelávacie potreby sú Vám známe? Ako by ste vyriešili integráciu a inklúziu detí so špeciálnymi potrebami vo vzdelávacom procese všeobecne a detí z rómskych komunít zvlášť? Viete definovať rozdiel medzi integráciou a inklúziou? Aké opatrenia sú nevyhnutné na zdokonaľovanie inklúzie? Postačujú opatrenia v školskom a vzdelávacom systéme, alebo sú potrebné aj ďalšie? Odôvodnite svoju odpoveď.

Uveďte, aké ďalšie podoby segregácie a diskriminácie na základe rasy a farby pleti poznáte.

6. TÉZA

Slovenská republika pred 10 rokmi (v r. 2010) ratifikovala **Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím** (OSN, 2006). Od roku 2016 pôsobí Úrad komisára pre osoby so zdravotným postihnutím. Aj Vaša priama alebo nepriama skúsenosť a poznatky by mali pomôcť identifikovať, či a aký pokrok v podpore a ochrane zdravotne znevýhodnených osôb dosiahla naša krajina. Zrejme je, že výkon niektorých ľudských práv je u zdravotne znevýhodnených osôb stále značne sťažený.

Uveďte, aké opatrenia zo strany štátu, prevádzkovateľov verejných zariadení a inštitúcií sú potrebné, aby zdravotne znevýhodnené osoby mohli vo svojom živote rovnocenne a dôstojne realizovať svoje ľudské práva: občianske, politické, hospodárske, sociálne a kultúrne.

Zamerajte sa na osoby s pohybovým, zrakovým, sluchovým alebo mentálnym znevýhodnením na Slovensku a špecifikujte pokrok alebo naopak, deficit a teda aj potrebné opatrenia.

7. TÉZA

Občianske a politické práva predstavujú celé spektrum konkrétnych oprávnení suverénnych subjektov, ktoré sú vo svojom celku zdrojom moci. Národná rada SR prijala v roku 2019 novelu zákona o podmienkach výkonu volebného práva, ktorou predĺžila moratórium na zverejňovanie prieskumov verejnej mienky zo 14 dní na 50 dní pred dňom konania volieb. Prezidentka SR novelu zákona vrátila parlamentu na opätovné prerokovanie. Po tom, čo novelu schválil v pôvodnom znení, sa prezidentka obrátila na Ústavný súd SR. Požiadala ho, aby preskúmal ústavnosť predĺženia zákazu zverejňovať volebné prieskumy a aby pozastavil účinnosť tejto právnej normy. Podporné stanovisko k podaniu prezidentky poskytla Ústavnému súdu SR aj ombudsmanka. ÚS SR rozhodol o pozastavení účinnosti novely. V parlamentných voľbách 2020 platilo preto 14-dňové moratórium na predvolebné prieskumy.

Ktoré občianske a politické práva poznáte?

Bolo rozhodnutie NR SR vo veci novely zákona o výkone volebného práva v súlade s Ústavou SR a medzinárodnými ľudskoprávnymi záväzkami SR? Chápete ho ako ohrozenie alebo posilnenie niektorých základných občianskych a politických práv a niektorých princípov demokratického právneho štátu? Vysvetlite svoje stanovisko.

8. TÉZA

Reformy súdnictva, ktoré vládna strana PiS presadzuje v Poľskej republike od svojho nástupu k moci v roku 2015, vyvolali kontroverzné vnútroštátne aj zahraničné reakcie. Poľsko sa pre ne dostalo do sporov s Európskou komisiou, podľa ktorej reformy podkopávajú nezávislosť tamojšieho súdnictva. Komisia v tejto veci vedie proti Poľsku už niekoľko právnych konaní. Predseda PiS napriek tomu opakuje, že ide o vnútroštátnu záležitosť a odmieta tvrdenia, že dochádza k poklesu nezávislosti súdnictva. Nie je to však len Poľsko, kde sa intenzívne obnažuje **princíp nezávislosti a nestrannosti súdnej moci v demokratickom štáte**.

Uvedte, v čom spočíva princíp nezávislosti a nestrannosti súdnej moci v demokratickom štáte. Najprv sa venujte Poľsku. Je podľa vás postup Európskej komisie a Súdneho dvora EÚ opodstatnený? Vysvetlite svoje stanovisko.

Ďalej, sústreďte sa na systém súdnej moci na Slovensku. Poukážte na štandardné inštitucionálne a politické záruky nezávislosti súdnej moci a výkonu spravodlivosti. Aké sú procesné záruky realizácie práva na spravodlivé konanie/spravodlivý proces?

9. TÉZA

Právo na vzdelanie sa stalo jedným z najožehavejších problémov, ktoré umocnila pandémia koronavírusu. Dištančné vzdelávanie sa stretlo v rôznych krajinách s nadšením i odporom. Odborná komunita na Slovensku dlhodobo poukazuje na to, že ústavné právo na vzdelanie, ktoré SR formálne zabezpečuje všetkým deťom a mladým ľuďom, znamená v zmysle dohovorov OSN a Rady Európy právo na kvalitné vzdelanie.

Vysvetlite, prečo je právo na vzdelanie takým dôležitým ľudským právom? Stručne vyložte, čo viete o uplatňovaní tohto práva v rôznych častiach sveta a v našej krajine.

Myslíte si, že sa v našej krajine úroveň vzdelanosti zvyšuje alebo znižuje? Vysvetlite na príkladoch svoju argumentáciu. Hovorte o zodpovednosti subjektov, ktorých sa to týka. Ako do úrovne školstva a vzdelávania na Slovensku zasiahla koronakríza? Aké opatrenia by ste urobili ako minister/ministerka školstva v záujme čo najlepšieho naplnenia práva na kvalitné vzdelanie pre všetkých ľudí?

10. TÉZA

Dohovor o právach dieťaťa (OSN, 1989) je v našom školskom systéme jedným z prvých ľudskoprávných dokumentov, s ktorým sa stretávate. Učíte sa, že ste nositeľkami a nositeľmi ľudských práv. Známe sú štyri základné piliere alebo princípy dohovoru: *nediskriminácia; najlepší záujem dieťaťa; život a rozvoj; participácia.*

Tzv. školský zákon platný v SR tak v princípoch ako aj cieľoch výchovy a vzdelávania hovorí o *príprave na zodpovedný život v slobodnej spoločnosti.*

Ako sa prakticky v našich školách (ale aj rodinách) uplatňujú princípy Dohovoru o právach dieťaťa? Uplatnite konkrétne príklady. Hovorte objektívne, kriticky aj konštruktívne.

Ako chápete (osobne i spoločensky) význam prípravy na zodpovedný život v slobodnej spoločnosti? Pokúste sa o čo najkomplexnejšiu odpoveď. Pripravuje Vás škola (ale napríklad aj rodina) dostatočne? Svoju odpoveď konkretizujte. Čo (prečo a ako) by ste prípadne zmenili?

11. TÉZA

OSN od roku 2000 usiluje o globálnu víziu a postup pri tvorbe rozvojových politík. V roku 2015 prijala dokument **Agenda 2030 pre udržateľný rozvoj** v záujme štrukturálnych premien jednotlivých krajín sveta v reakcii na hrozby, ktorým ľudstvo čelí. Slovenská republika sa k implementácii agendy prihlásila v roku 2016. Pokiaľ ide o **životné prostredie** v SR, dlhodobé úsilie sa má zamerať na zmenu klímy, vodu, ochranu biodiverzity, ochranu a trvalo udržateľné využívanie prírodných zdrojov a nakladanie s odpadmi, trvalo udržateľnú spotrebu a výrobu, obhospodárstvo a zelený rast.

*Vysvetlite, v čom spočíva **právo na priaznivé životné prostredie**. Ako sa odlišuje toto tzv. právo tretej generácie, od „klasických“ občianskych a politických práv? Popíšte jeho podstatu a realizáciu ako aj spôsob jeho vymáhania. Oslovuje Agenda 2030 len vlády, alebo jej úspech závisí aj od individuálnych úsilí? Aké záväzky majú verejné a štátne orgány?*

Aké konkrétne príklady porušovania práva na priaznivé životné prostredie viete menovať zo svojej vlastnej životnej skúsenosti, rs. na základe sledovania a štúdia? Do akej miery sú závažné?

Rozved'te aspoň na jednom príklade a čo najkonkrétnejšie, na čo sa zameriava SR pri implementácii Agendy 2030 (napr., čo znamená zameranie sa na klímu, vodu, atď.)

12. TÉZA

Násilie na ženách a domáce násilie je dlhodobým problémom sveta, Európy a aj Slovenska. Hromadia sa svedectvá a dáta, ako ho umocnila pandémia koronavírusu a jej dôsledky.

Rada Európy, líderská európska organizácia v ochrane a podpore ľudských práv, v spolupráci s členskými krajinami pripravila a v roku 2011 v Istanbule otvorila na podpis Dohovor o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu. Vláda SR síce dohovor v roku 2011 podpísala, jeho ratifikáciu však odsúvala na neurčito. Naopak, Európska únia v roku 2017 pristúpila k dohovoru a vyhlásila, že je plne v súlade s hodnotami únie. Európsky parlament vyzval k bezodkladnému dialógu so štátmi s cieľom reagovať na výhrady a pochybnosti o dohovore a objasniť jeho zavádzajúce výklady. Národná rada SR v novembri 2019 schválila uznesenie namierené proti dohovoru a na mimoriadnej schôdzi 25.2.2020 nevyslovila súhlas s dohovorom. Následne prezidentka SR informovala Radu Európy, že sa SR jeho zmluvnou stranou nestane.

Definujte násilie na ženách a domáce násilie. Akými formami sa prejavuje? Prečo mu čelia v prevažnej miere ženy? Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (OSN, 1979) hovorí o potrebe odstraňovania stereotypov a predsudkov spojených s myšlienkou podriadenosti žien a nadradenosti mužov. Myslíte si, že uvedené ustanovenie súvisí s násilím páchaným na ženách/domácim násilím a ich prevenciou? Aké najčastejšie mýty, stereotypy, predsudky sa spájajú s témou násilia?

Prečo sú ľudské práva žien neustále vystavené nepochopeniu aj vo vyspelých demokratických krajinách vrátane Slovenska? Uved'te konkrétne príklady. Robí SR dostatočné opatrenia v oblasti prevencie a eliminácie násilia na ženách? Čo by ste navrhovali Vy?

13. TÉZA

Brutálna vražda dvoch mladých ľudí (Veľká Mača, február 2018) vyvolala vlnu masových pochodov a protestov, politické zmeny aj trestnoprávne dôsledky. V januári 2020 sa začalo hlavné pojednávanie pred senátom Špecializovaného trestného súdu v Pezinku. Súd rozhodol 3.9.2020. Rozsudok má 139 strán, odsudzujúcu aj oslobodzujúcu časť a končí priznaním, že sudkyňa a sudcovia senátu sú nerozhodní a obávajú sa, že môžu spraviť justičný omyl. Rozsudok vyvolal množstvo reakcií a bude mať dohru na Najvyššom súde SR.

Uvažujte o tom, o aké základné práva a slobody zaručené Ústavou SR ide v tomto prípade. Analyzujte tieto práva: vo vzťahu k zavraždeným; z pohľadu organizátorov a verejnosti zúčastnenej na masových protestoch; ďalej, pokiaľ ide o osoby, ktorých podozrivú ekonomickú činnosť novinár Ján Kuciak odkrýval ako aj osoby politicky činné a dotknuté udalosťami a napokon aj osoby obvinené, obžalované z vraždy a jej prípravy, odsúdené a oslobodené spod obžaloby.

14. TÉZA

Ústava Slovenskej republiky v článku 12 odseku 1 stanovuje: „Ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach. Základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné.“

Vysvetlite podstatu prvej vety článku 12 Ústavy SR. Čo znamená, že ľudia sú slobodní v dôstojnosti a právach? Čo znamená, že ľudia sú rovní v dôstojnosti a právach? Môžu byť ľudia zároveň slobodní a nerovní (neslobodní a rovní) v dôstojnosti a právach?

Vzťahuje sa neodňateľnosť, nescudziteľnosť, nepremlčateľnosť a nezrušiteľnosť na všetky základné práva a slobody? Vyberte si jednu z ústavne deklarovaných vlastností základných práv a slobôd. Objasnite hlbšie, čo znamená.

15. TÉZA

Tzv. antidiskriminačný zákon, platný v Slovenskej republike od roku 2004, v paragrafe 2, odseku 1 hovorí o zákaze diskriminácie z dôvodu „pohlavia, náboženského vyznania alebo viery, rasy, príslušnosti k národnosti alebo etnickej skupine, zdravotného postihnutia, veku, sexuálnej orientácie, manželského stavu a rodinného stavu, farby pleti, jazyka, politického alebo iného zmýšľania, národného alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodu alebo iného postavenia alebo z dôvodu oznámenia kriminality alebo inej protispoločenskej činnosti.“

Vyberte si tri dôvody diskriminácie a uveďte ich konkrétne prejavy, s ktorými ste sa osobne alebo sprostredkované stretli, alebo o ktorých ste sa dozvedeli z médií alebo v škole. Išlo v nich o znevýhodnenie alebo zvýhodnenie? Koho sa diskriminácia týkala? Kto sa dopustil diskriminačného konania? Ako bola zjednaná náprava, rs. ak nebola, akým spôsobom by ste nápravu zjednali Vy?

Autor a autorka: JUDr. Michal Davala, Ph.D., LL.M.; PhDr. Dagmar Horná, PhD.

Recenzentka: prof. PhDr. Silvia Miháliková, PhD.

Redakčná úprava: PhDr. Dagmar Horná, PhD.

Celoštátna komisia Olympiády ľudských práv

Vydal: IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže, 2021